

**ПАРЦЕЛЯЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕКСПРЕСИВНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ГАЛИНИ ПАГУТЯК
«ПИСАР СХІДНИХ ВОРИТ ПРИТУЛКУ»)**

У статті розглядаються структурно-стилістичні особливості парцеляції у романі Галини Пагутяк «Писар Східних Воріт Притулку».

Ключові слова: Галина Пагутяк, «Писар Східних Воріт Притулку», парцеляція, експресивний синтаксис, синтаксична конструкція, семантика.

В статье рассматриваются структурно-стилистические особенности парцелляции в романе Галины Пагутяк «Писарь Восточных Ворот Приюта».

Ключевые слова : Галина Пагутяк , «Писарь Восточных Ворот Приюта», парцелляция, экспрессивный синтаксис, синтаксическая конструкция, семантика.

The article deals with the structural and stylistic particularities of the parceling in the novel of Halyna Pahutiak «The Writer of the Eastern Gate of Shelter».

Key words: Halyna Pahutiak, «The Writer of the Eastern Gate of Shelter», parceling, expressive syntax, syntax construction, semantics.

Сучасні українські прозаїки у своїх текстах активно послуговуються фігурами та засобами експресивного синтаксису. Ампліфікація, однорідні члени речення, прийом списку, вставлені конструкції, повтори, графічні засоби тощо широко представлені у творах постмодерної літератури. Потужні експресивні можливості має і парцеляція. Це «прийом стилістичного синтаксису, що полягає в розчленуванні цілісної змістово-синтаксичної структури на інтонаційно та пунктуаційно ізольовані комунікативні частини – окремі речення» [1, с.369]. Членуються переважно складні або досить поширені

речення. У результаті цього виникають дві частини, з яких основну називають базовою, а іншу – парцелятом. Наприклад: *«Вона [книга] може виявитися першою, сорок дев'ятою чи тисячною. **Окремо чи в зшитку з іншими**»* [2,с. 67]. Парцельовані конструкції використовуються у художньому тексті з метою змістового виділення, увиразнення, експресивізації певного фрагмента: *«Вона сама в квартирі, забута всіма, без їжі, без світла. **Бавиться зі щурами, ті сплять коло неї**»*[2,с. 61]. Це явище особливо властиве творам письменників, «мова яких має виразні ознаки психологізму міркувальності народнорозмовного мовлення» [1, с.371]. Дослідники творчості Галини Пагутяк виділяють психологізм як одну з головних ознак її індивідуального стилю. Мета статті – проаналізувати структурно-стилістичні особливості парцеляції у романі авторки «Писар Східних Воріт Притулку».

Дослідивши різні види парцеляції у заявленому тексті, висновуємо, що другорядні члени речення відокремлюються частіше, ніж головні. Парцельовані додатки, як правило, займають дублюючу позицію: *«Спершись на підвіконня, Лікар став міркувати, що ж він просив, вручаючи душу, якої, можливо, і не існує, Майстрові Зла. **Ощасливити людськість? Себе?**»*[2,с. 52]; *«Просто мені важко покинути Ворота. **Та й кози, сад, город...**»*[2,с. 74]; *«Бачиш, з'ївши оце яблуко, я починаю бачити все ніби без одежі фальшу й соромливості, марнославства і злиднів. **Землю без трави, дерево без листя**»*[2,с. 92]; *«Як тільки зійде сніг, я піду шукати... щось безумовне, абсолютне, як оце золото, що прийме мене у себе. **Може, любов**»*[2,с. 109]; *«Наша робота проста: відчинити двері і впустити кожного, хто бажає увійти. **Кожного!**»*[2,с. 114]. Парцеляція додатків у вакантній позиції у досліджуваному тексті є непродуктивною: *«Та й не може бути по іншому, коли тут панує злагода. **Із сонцем, порами року, небесними та земними водами**»*[2,с. 15]; *«Отак і наш Притулок – то збільшується, то зменшується, але завжди надійно захищений. **Не мурами, не брамами, і, певно, не смертю чи зброєю**»*[2,с. 24]; *«Ми не можемо порозумітися. **Навіть з тобою, котику**»*[2,с. 109]. Таким чином, членування цілісної змістово-синтаксичної

структури створює ефект невимушеності, спонтанності спілкування.

Серед виокремлених означень частіше зустрічаються неузгоджені парцельовані означення у вакантній позиції: *«А тут нема ліків, лише трави. Від простуди, шлунку, безсоння...»*[2,с. 24]; *«Які ліки він мав для Ізидора? Терпіння? Час? Спокій?»*[2,с. 124]. Виділення неузгоджених означень виконує стилістичну функцію конкретизації змісту базової частини вислову.

Означення парцелюються як самостійно, так і з повтором означуваного слова. У наступному прикладі означення знаходиться у препозиції до повторюваного означуваного слова: *«Старий бачив сон, наче до кімнати увійшло двоє: Писар Антон і прибулець із очима загнаної мисливцями тварини. Напрочуд реальний сон»*[2,с. 14]. Використовує Г. Пагутяк і конструкції, у яких парцельоване означення перебуває у постпозиції до означуваного слова, що повторюється: *«Старий заплющив очі й уявив дорогу, якою піде зі своїм братом (Це трапиться влітку чи ранньої осені). Дорогу, встелену м'якою пилюкою, нерівну, звивисту з пагорба на пагорб, з ночівлею у чужих домівках»*[2,с. 128]. Такий повтор означуваного слова у парцеляті сприяє зміні інтонування речення, ритмізації прози, активізує уяву читача.

У романі парцелюються обставини у дублюючій позиції, виражені прислівниками: *«Він може бути за тисячу миль звідси, але туди не їдуть поїзди. Або зовсім поруч»*[2,с. 13]; *«Суть його полягає у тому, що сьогоднішня втрата завтра обернеться для тебе блаженством. І навпаки»*[2,с. 108]. Такі парцеляти спрощують структуру висловлення і водночас збагачують його зміст.

Парцельовані обставини в аналізованому тексті виражаються також іменниковими сполуками: *«Заховатися цілком від ворожого світу, який нам не перемогти, уникнути зарази фальшу, хижацтва, заздрості, заволодіти мудрістю. Не ради вселюдського поступу, а задля власної душі»*[2,с. 46]; *«Перш ніж він встиг щось сказати, йому допомогли роздягнутися, злили води на руки й посадили за стіл, де стояв кошчочок з накрайним хлібом, а для Антона миска, ложка і череп'яне горня. І все це без жодного слова, з усмішками на вустах»*[2,с. 103-104]; порівняльним зворотом: *«Їх легко можна створити з*

повітря у будь-яку мить. **Як інші речі чи краєвиди**»[2,с. 73]; «**Мабуть, від примирення залишається осад. Як цукор на дні склянки з чаєм**»[2,с. 92]; «**Що ближче істота підходить до людини, то жалюгідніша вона. Як оцею Яструб взимку**»[2,с. 93]. Цей стилістичний прийом розширює семантичні рамки висловлення і дозволяє авторці подати власні асоціації щодо зображуваного.

Із головних членів речення в досліджуваному тексті активніше парцелюються присудки. Такий варіант посилює динамізм висловлення, надає повідомленню максимального смислового наповнення. Парцельовані присудки займають, як правило, дублюючу позицію. Причому однаково частотними є конструкції як із безсполучниковим зв'язком між базовою частиною та парцелятом: «**Останні два роки я нічого не робив. Просто сидів, замкнувшись у кімнаті**»[2,с. 24]; «**І Антон вирішив для себе: ось чим я врятуюся після зустрічі з прибульцем... Докошу траву, видою кіз, а увечері дочитаю книжку**»[2,с. 7]; «**Джона нелегко було знайти поблизу каміння, але він ніколи не йшов далеко. Нікуди не поспішав, носив на вершину камені, вибираючи найкращі**»[2,с. 35]; «**Отак Притулок прилаштовувався до потреб людей, а не вони до нього. Занепадав, відроджувався**»[2,с. 68]; «**Я казала собі: ось вийду звідси теплого сонячного ранку і буду жити сама. Оселюся у лісі, збиратиму трави, лікуватиму людей, може, знову почну малювати**»[2,с. 96]; «**Він сподівався, що в житті настануть якісь зміни. Не чекав допомоги ззовні**»[2,с. 125]; так і конструкції, побудовані за допомогою сполучникового зв'язку: «**Він вишпортав із-за пазухи листівку із зображенням Мадонни, простягнув старому. А тоді припав до його колін, заплакавши дитячими сльозами**»[2,с. 14]; «**Незабаром ти читатимеш їхні думки. Чи, сказати краще, чути меш**»[2,с. 16]; «**Доводиться бути мудрим, щоб не мати претензій до Притулку. Або надто зосередженим у собі**»[2,с. 18]; «**Коли він виходив із Притулку в темряві, то відчував опір, страх, невпевненість. А назад повертався у світлі**»[2,с. 26]; «**Вони навіть зблизилися, тобто іноді пес грівся коло багаття. Але ніколи не дозволяв себе погладити чи пригостити**»[2,с. 53]; «**Десь на дні очей Джона Сміта причаївся дитячий**

захват, безкорислива радість, що змієві, який коштував стільки праці, вдасться обірвати нитку. **І зазнати всіляких пригод**»[2,с. 54]. Сполучники сурядності допомагають авторці підкреслити важливість кожної наступної інформації.

В аналізованому тексті вкрай рідко спостерігаємо одночасне відпарцелювання кількох членів речення. Одночасно парцелюються додатки та присудок: **«Лише ти, Мадонно, нічого не хотіла від мене. Навіть молитви. І душі моєї не хотіла. Просто сяяла, як сонце, мені одному**»[2,с. 27]. Такі парцельовані конструкції є вищою мірою емоційно забарвленими та комунікативно значущими. Вони найяскравіше відображають процес спонтанного мовлення.

У романі частотною є парцеляція підрядної частини. Наприклад **«Випадково зазирнула у дзеркальце для гоління і здивувалася, не побачивши у ньому обличчя Лікаря. Так, ніби він мав залишити там своє старе обличчя**»[2,с. 66]; **«Від вітру захищав мур, і часом Антон відчиняв Ворота й дивився на пустелю, ледь припорошену снігом, бо вітер не давав йому влежатися. Тому сніг не мав нагоди розтанути й напоїти водою пісок**» [2,с. 69]; **«Шкода, що не можна взяти із собою Притулок і поставити наче намет у пустелі, чи на роздоріжжі, чи на площі якогось міста. Щоб більше людей втрапило до нього**»[2,с. 56]; **«Не впізнавали його ніколи, хоч проходили через Східні Ворота, і він вів їх до Старого і Марфи, що знали, як їм зарадити. Ніби у нього не було обличчя**»[2,с. 85]. Серед аналізованих частотними є підрядні обставинні конструкції зі сполучником бо: **«Думка про дзвоник була несподіваною й прикрою: він ще гадав, що вона виникла навмисне, аби затьмарити красу погожого літнього полудня. Бо вже давно ніхто не приходив до притулку**» [2,с. 5]; **«Можливо, все було інакше. Бо жоден Притулок не зміг би існувати стільки часу**» [2,с. 19]; **«Глянеш їм у очі – обов'язково знайдеш біль. Бо то людські очі**»[2,с. 56]. Останній приклад дає підстави виділити ще одну функцію парцельованих конструкцій: таким чином авторка подає філософський підсумок сказаного: **«Лі не перетворював їх ні на**

золото, ні на мудрість. **Бо не можна стати багатим чи мудрим, забираючи щось у когось**»[2,с. 18]; «Усе це Антон розумів і, обійшовши все село, побачив, що людей тут об'єднує не лише те, звідки вони прийшли, а й велике терпіння. **Бо ніщо так не виховує терпіння, як праця на землі**»[2,с. 78]; «Подорожній спинився погомоніти коло вогню і склав свої мандрівничі пожитки до ніг іншого, бо йому здалося, що подорож його скінчилася (насправді він втопився), і той інший мусив підвестися, покинути все й стати подорожнім. **Бо подорож повинна тривати**»[2,с. 96].

У творі Г. Пагутяк «Писар Східних Воріт Притулку» спостерігаємо й такі варіанти парцеляції:

а) парцелюються декілька підрядних частин, об'єднаних в межах однієї конструкції. Наприклад: «Внутрішнім зором він бачить, як прибулець, знемагаючи від спеки, дряпається по крутому схилі, хоч з другого боку було б зручніше. **Як віднаходить зруйновану часом і негодом каплицю, що її збудував чернець, який, проживши у Притулку сто і два роки, повернувся подивитися, чи ще існують у тому світі сім смертних гріхів**»[2,с. 29]; «Семмі мені розповів про чоловіка, який подарував йому в дитинстві тістечко. **І що тут є будинок, який пахне тими тістечками**»[2,с. 97]; «Через те Притулок занепадав, поростав руїнами, хоч і тоді у ньому можна було знайти грядочку з городиною, комин, з якого підіймався дим, а на ганку – чистенького, доброзичливого котика. **Бо навіщо Притулкові марнославні палаци, які не додають людині гідності, а роблять її рабом? Людині, чиє життя має текти як струмок, зі Сходу на Захід**»[2,с. 125];

б) парцелюються член речення та підрядна частина. Наприклад: «Чого може бажати спустошений, байдужий чоловік? **Надії, сили, яка виштовхне його за межі неповноцінного існування й нерозвинутого розуму?**»[2,с. 52]; «І тут звідкись з'являється сірий Птах, із тих, що чатують біля доріг, чекаючи на недоїдки, які викидають люди з машин: недогризки яблук, шкірки з ковбаси, кістки. **Бідний птах, якому нема на що полювати**»[2,с. 91]; «Вона причарувала мене своїм обличчям, ходом, а найбільше голосом, тому я й пішов

за нею. *Став її тінню, якої вона не помічала і зникла в глибинах Притулку*»[2,с. 114]; *«А ще він помітив, що старий не бачить. Мабуть, осліп, побачивши колись таке, від чого душа його і зір оповилися найчорнішою темрявою*»[2,с. 121-122]; *«Ніколи не був він ще так близько до Західних Воріт. Ніби стояв на порозі, вдивляючись у той світ, вгадував, що його там чекає»*[2,с. 129];

в) парцелюються член речення та декілька підрядних частин: *«Джон Сміт витер лице рушником. І, замість того, щоб повернутися назад, ступив на стежку, яка пролягла вздовж течії струмка»*[2,с. 22]; *«Антон був одночасно і тією маленькою істотою, що простягала руку, благаючи, щоб хтось відірвав її від землі, і тим, хто спостерігав за нею. І не знав, як йому діяти. Бо не можна взяти себе самого за руку і кудись повести»*[2,с. 50]; тощо. Таким чином за допомогою непередбачуваної паузи уповільнюється розповідь, думка доповнюється чимось новим, вагомим за попереднє.

Використовує Г. Пагутяк і нові нестандартні умови та варіанти парцеляції, що формуються під впливом тенденцій постмодернізму (зокрема, такий різновид графічного розчленування тексту, як абзацне розташування компонентів). Наприклад: *«Усе це Антон зможе збагнути, коли пізнає Монастир, його мешканців.*

Бо Монастир знаходився посеред лісу»[2,с. 102].

Отже, парцельовані конструкції у романі Г. Пагутяк «Писар Східних Воріт Притулку» слугують ритмізації прози, імітації спонтанного усного мовлення, увиразненню авторських описів, інтенсифікації смислового наповнення висловлення та вирізняються невимушеністю й експресивною силою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; За ред. проф. Л.І. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.

2. Пагутяк Г. Писар Східних Воріт Притулку / Галина Пагутяк // Пагутяк Г. Писар Східних Воріт Притулку; Писар Західних Воріт Притулку: романи. – Львів: Піраміда, 2011. – С. 5-139.

Бондаренко Л.Г. Парцеляція як засіб експресивності художнього тексту (на матеріалі роману Галини Пагутяк «Писар Східних Воріт Притулку») // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць. Випуск 25. – Херсон: ХДУ, 2016. – С. 61-64.